This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD LIBRARIES

DR
72
T3

TAKEV
RIECH'PO OTGOVORA NA
TRONNOTO SLOVO PROIZ-
NESENA V NARODNOTO ...

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

C 1172

Рѣчь

на

г. Михаилъ Такевъ

Министъръ на вжтрѣшнитѣ работи

по

отговора на тронното слово

произнесена въ Народното събрание, въ засѣданието му отъ 1 ноемврий 1908 г.

Издание на Народното събрание.

София
Държавна печатница
1908.

Takev, M

Рѣчь

на

г. Михаилъ Такевъ

Министъръ на вжтрѣшнитѣ работи

по

отговора на тронното слово

произнесена въ Народното събрание, въ засѣданието му отъ 1 ноемврий 1908 г.

Издание на Народното събрание.

THIS ITEM HAS BEEN MICROFILMED BY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
REFORMATTING SECTION 1994. CONSULT
SUL CATALOG FOR LOCATION.

Държавна печатница

1908.

DR-72
T3

Рѣчь

на г. Михаилъ Такевъ, министъръ на вжтрѣшнитѣ работи, по отговора на тронното слово, произнесена въ Народното събрание, въ засѣданието му отъ 1 ноемврий 1908 г.

Г. г. народни прѣдставители!

Днесъ е петнадесетиятъ день, откакъ ние тукъ, отъ червената маса, слушаме търпѣливо всичко онуй, което можеше да се каже като критика за или противъ дѣйностьта на правителството; защото елементарна истина е въ парламентарнитѣ управления, че правителството не е нищо друго, освѣнъ единъ изпълнитель на волята на народното прѣдставителство, на волята на народа. Народното прѣдставителство начерта съ своитѣ рѣшения и закони нашия пжть и си отиде, а днесъ изново дойде да види какъ ние сме приложили тази негова програма, изразена въ законитѣ, които то е вотирало, безъ да се прави огледъ, коя партия ги е сторила и кой не. Ние стоимъ днесъ прѣдъ васъ да даваме смѣтка за туй, какъ ние сме разбирали волята на този народъ, какъ сме привели въ изпълнение неговитѣ желания, изразени въ законитѣ на тази земя и, на първа рѫка, въ основния законъ на тази дърржава. Е добрѣ, г. г. прѣдставители, ние 15 дена съ стоическо хладнокръвие, съ олимпийско търпѣние слушахме; бѫдете тъй добри да имате любезностьта не 15 дена, а само 5 часа

да чуете и нашитѣ обяснения, като сѫдии безпристрастни, като сѫдии не прѣднамѣрени, а като жури, като сѫдии, които сте се клели, че ще казвате истината — самата истина, че тя, и само тя, ви рѫководи въ вашата дѣйность; да кажете, слѣдъ като чуете нашитѣ обяснения, вашата послѣдна дума: прави ли сме ние или не сме прави въ своята дѣйность; изпълнили ли сме добрѣ или сме злоупотрѣбили съ вашата воля, съ волята на българския народъ.

Отъ 15 дена насамъ азъ слушамъ три нѣща тукъ. Намъ казаха: „Вие тамъ, които стоите на червената маса, вие, наричащи себе си демократи, сте фалшива демокрация; ние не се възхищаваме отъ вашия терминъ, който вие сте си прикачили, защото не всѣки е демократъ, който себе зове демократъ.“ И намѣри се тамъ, отгорѣ, единъ уволненъ стражарь, който рѫкоплѣщеше на тѣзи думи. Да, почтени г-да, и азъ ще подчертая: не всѣки е демократъ, който себе зове демократъ, а е демократъ онзи, който върши демократични дѣла. И като изхождамъ отъ тази гледна точка, позволете ми тукъ pro domo sua — и оттамъ да започна — да ви кажа, има ли нѣкакво противорѣчие между туй, което нѣкога ние сме говорили, писали и казали, и онуй, което днесъ вършимъ. И за да можемъ да си отговоримъ на този въпросъ, повърнете се на годината 1899, отворете дневницитѣ на Народното Събрание отъ онова врѣме, качете се тамъ, на онази трибуна и чуйте, що оттамъ е казалъ, като опозиционенъ прѣдставитель този, който днесъ отъ тукъ ви говори като министъръ на вѫтрѣшнитѣ работи. Азъ, който идѣхъ отъ дълбоката провинция, казвахъ отъ онази трибуна на тия (Сочи къмъ малцинството): „О вие, казвахъ азъ, които стѫпкахте законитѣ на тази земя чрѣзъ побоища изъ улицитѣ, чрѣзъ убийства и засади; вие, които написахте драконовски закони за печата, да ми искате

срѣдно образование, за да пиша вѣстникъ, и университетско по-късно; вие, които биете тукъ народнитѣ прѣдставители; вие, които отвънъ ни малтретирате съ прѣоблѣчени стражари съ сопи въ рѫцѣ; вие, които прахосвате безпощадно народната пара; вие, които въ частни събрания рѣшавате, кои прѣдставители да касирате и кои не; вие, които отнемате възможностьта на прѣдставителитѣ отъ трибуната свободно да се изкажатъ — вие докарахте България до едно положение такова, при което народътъ мисли и е убѣденъ, че неговата воля, неговитѣ желания, неговитѣ стремления, неговитѣ идеяли сѫ погазени; ето защо той вѣрва, че въ тази земя ще настане правда и редъ, ще настане спокойствие и зачитане волята народна, когато настане въ тази земя едно истинско демократическо управление, дѣто волята на този народъ да бѫде свободно проявявана, неговитѣ свободи да бѫдатъ зачитани. И когато ще настане това врѣме, тогава всѣки ще се провикне: да, въ България настана онова врѣме, когато този народъ чертае своитѣ сѫдбини свободно и волно.“ Този, който говорѣше отъ тази трибуна тѣзи думи, днесъ стои прѣдъ васъ като министъръ на вѫтрѣшнитѣ работи. Е добрѣ, г-да, нека сега прослѣдимъ дѣйностьта наша, да-ли тя е съобразна или не съ нѣкогашнитѣ ни думи, казани тогава отъ трибуната.

Първото условие, за да може да успѣва една истинска демокрация, това е свободата на мисъльта и на печатното слово. Въ това отношение ние отмѣнихме всички стѣснителни законоположения и казахме: „Пишете, критикувайте ни, но бѫдете добросъвѣстни, не клеветете.“ И написахме най-свободолюбивъ законъ за печата, какъвто не сѫществува даже и въ републиканска Франция. Нѣкога пие казвахме и друго: „Дайте на този народъ — казвахъ азъ — свободно да се събира на събрания,

свободно да критикува дѣйностьта на своето правителство и своитѣ управници. Е добрѣ, щомъ ние поехме властьта, отмѣнихме всички стари разпореждания стѣсняющи свободата на събранията и казахме на народа: „Чл. 82 на конституцията ти дава право да се събирашъ свободно на публични събрания и да критикувашъ мирно и тихо общественитѣ работи.“ И тази свобода днесъ у насъ сѫществува въ много по-голѣми размѣри, отколкото даже въ републиканска Франция и класическа Англия, дѣто публичнитѣ събрания подъ открито небе сѫ запрѣтени. Да, ние казвахме още нѣщо: „Дайте на този народъ — казвахъ азъ отъ опази трибуна — дайте му свободно да прояви своята воля, когато го повикате да избира своитѣ управници по врѣме на градски, селски, окрѫжни и народно прѣдставителски избори.“ И тази народна воля, когато поехме властьта, вие видѣхте какъ биде най-широко упражнена и какъ този народъ свободно и спокойно каза своята дума. Фактътъ, че тукъ засѣдаватъ 24 души земледѣлци, показва, че тази свобода е била толкозъ широка, щото могли сѫ тѣ да прѣскочатъ прага на този висшъ храмъ и да дойдатъ тукъ. Ако други не дойдоха, не дойдоха затуй, защото този народъ има вече добра паметь, та разсѫждаваше, както разсѫждавамъ азъ отъ тукъ: „Какъ? Кого да изберемъ?“ казваше тозъ народъ. „Да изберемъ онѣзи ли, които досега не единъ пѫть сме избирали и сѫ ни управлявали? Но тѣ ни съблѣкоха кожата, тѣ ни биха по мегданитѣ, тѣ ни затваряха изъ зандaнитѣ, тѣ ни отнеха свободата на печата, тѣ паралелни и вертикални линии строиха и милиони въ земята хвърлиха, тѣ ни отъ засади стрѣляха и монополи и десетъкъ въведоха. Сега ще избираме тѣзи, отъ които зло не сме видѣли.“ Така каза този народъ и даде туй поразително болшинство,

И ако е вѣрно, че свободитѣ на единъ народъ се обусловватъ по свободата, дадена при изборитѣ, и ако е вѣрно още и това, което нѣкога се поддържаше отъ тази трибуна, че тази свобода се мѣри по числото на оплакванията, които сѫ подавани при разнитѣ видове избори, отъ това, което имамъ, смѣло мога ви каза, че тия свободи бѣха абсолютни. Споредъ статистиката на станалитѣ 1800 общински избора, както и на произведенитѣ 12 окрѫжни такива, по всички тия избори знаете ли колко оплаквания има отъ цѣла България? Точно тридесеть: петнадесеть по селскитѣ избори, петь по градскитѣ и десеть по окрѫжнитѣ. А знаете ли какво бѣ нѣкога? Азъ бѣхъ онзи, на онази трибуна, който цитирахъ цѣли мартиролози, цѣли списъци на убити, ранени, бити и затваряни граждани по законодателнитѣ, по градскитѣ, по селскитѣ и по окрѫжнитѣ избори. И знаете ли въ какво се състоятъ днешнитѣ оплаквания? Нѣкой кметъ не раздавалъ картитѣ; макаръ тукъ министърътъ и да е непричемъ, защото общинитѣ сѫ автономни, при все туй най-строги мѣрки вземахъ въ това отношение и заставлявахъ насила кметоветѣ да ги раздадатъ. Второ оплакване: „Г. министре, днесъ ме нападна Иванъ Драгановъ и ме наби.“ Провѣрявамъ и какво се оказва? Набилъ го, че ималъ да му дължи и му не давалъ борча си; намѣрилъ тогава да иска издължение. Имаше и по-сѫществени оплаквания, но тѣ бѣха противъ земледѣлческитѣ организации. Като видѣли, че изборътъ ще бѫде изгубенъ въ дадено село, нападатъ на бюрото, счупватъ кутията, набиватъ стражаритѣ и ги прогонватъ отъ тамъ; дохожда началникътъ, възстановява реда и изборътъ се продължава. Ето ви, г. г. прѣдставители, отъ този родъ сѫ всички почти оплаквания.

Нѣкой отъ земледѣлческата група: Кое е селото, г. министре?

Министъръ М. Такевъ: Въ Дупнишка околия...

В. Георгиевъ: Да не е друго село?

Министъръ М. Такевъ: . . . двѣ села: Сапарево, ако се не лъжа, и друго едно. Съ туй искахъ да ви подчертая онази истина, че днесъ имате и туй четвърто условие за дѣйствителна проява на народната воля — свободата на избори. И бждете увѣрени, вие, почтени земледѣлци, че ако на тази маса днесъ би стоялъ нѣкой отъ онѣзи, които отъ трибуната, въ продължение на 15 дни ви говориха за свобода и конституция, но които знаемъ, какъ сж ви ги давали нѣкога, ни единъ отъ васъ не щѣше да прѣскочи прага на тази свещена ограда.

В. Георгиевъ: Три пжти повече.

Д. Драгиевъ: И сега знаемъ, какъ сме прѣскочили.

Министъръ М. Такевъ: Вие щѣхте да стоите тамъ, дѣто бѣхте прѣзъ всичкитѣ прѣдидущи режими — изъ кюшетата, а изкочихте сега, защото свободата е абсолютно гарантирана. Но, имайте търпѣние, вие ще чуете защо. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Моля, пазете тишина.

Министъръ М. Такевъ: Защото, г. г. прѣдставители, азъ искахъ да изтъкна прѣдъ васъ една основна мисъль, а именно, че не сж това громкитѣ фрази, не сж това уличнитѣ подигравки, на които ржкоплѣскатъ отъ галерията уволнени стражари, които чакатъ утрѣ за 22 л. мѣсечна заплата пакъ да трепятъ и да биятъ по изборитѣ, както сж били по врѣмето на ония, на които днесъ ржкоплѣскатъ; искахъ да изтъкна тукъ, че когато критикуваме, когато противопоставяме думи и дѣла, трѣбва да цитираме конкрстни факти, трѣбва да цитираме дати и събития, трѣбва да посочваме на аргументи, за да изтъкнемъ онова,

което е въ дѣйствителность. Ако туй е тъй, позволете ми да се резюмирамъ и да ви попитамъ: бѣхъ ли азъ нѣкога правъ и има ли противорѣчие между моитѣ нѣкогашни думи и дѣлата ми днешни? Казахъ: искахъ да гарантираме четиритѣ основни свободи на българския народъ: свободата на словото, на печата, на събранията, на агитациитѣ и на изборитѣ; е добрѣ, всички тия свободи дадохме въ най-широкъ размѣръ. Ако вие желаете да видите въ тази земя правда и редъ, бѫдете справедливи и признайте тази истина. И като се надѣвамъ, че върху всичко това нѣма вече двѣ мнѣния, за мене е лесно да прѣмина по-нататъкъ.

Онова, което трѣбва да ви прави особено впечатление днесъ, при демократическото управление, г. г. народни прѣдставители, то е фактътъ, единственъ, може би, въ нашата парламентарна история, да се разкриватъ тукъ прѣдъ васъ и отъ тукъ — червената маса — всичкитѣ въпроси отъ външна политика. Ние, „царското правителство", както ни нарекоха тамъ, (Сочи земледѣлческата група) открихме прѣдъ васъ не само нашата вътрѣшна политика, което бѣхме длъжни да сторимъ, но и нашата външна такава. Ние не се скрихме, както правѣха редъ правителства прѣди насъ, задъ чл. 17 на българската конституция гласящъ: „Князътъ е прѣдставитель на княжеството въ всичкитѣ му сношения съ иностраннитѣ държави"; ние не се скрихме задъ този членъ и да ви кажемъ, че външната политика не е ваша работа, както сега ще имамъ случая да ви кажа, че каза нѣкогашниятъ шефъ на онзи кабинетъ, прѣдставительтъ на партията на който оттукъ цѣли 6 часа ви говори за „демократизъмъ", за „фалшивъ днескашенъ демократизъмъ" и който искаше да ви каже, че ако тѣ поематъ властьта, политиката имъ

щѣла да бѫде ясна като бѣлъ день, тя не щѣла да противорѣчи на морала, тя не щѣла да противорѣчи на конституцията, тя щѣла да бѫде огледало, въ което народътъ щѣлъ да види, какъ се управляватъ неговитѣ сѫдбини. Е добрѣ, г-да, чуйте, че не всичко що лъщи е злато и не се увличайте отъ мазнитѣ фрази, а чуйте що говорятъ фактитѣ. Е добрѣ, вижте фактитѣ, кой е демократъ, кой е искалъ прѣдъ демоса да държи картитѣ си отворени, кой иска този демосъ да бѫде контрольоръ и рѫководитель на своитѣ собствени сѫдбини — ние ли, „царското правителство“, или ония, които кичатъ себе съ демократически пера, а въ сѫщность сѫ нѣщо повече отъ абсолютисти? Помня като сега, че въ VIII-то Народно събрание, I редовна сесия, ставаше въпросъ за помирението ни съ нашата освободителка, Русия. Азъ бѣхъ повдигналъ въпроса и всички други народни прѣдставители ме поддържаха, че, слѣдъ падането на бившето стамболово правителство, нашитѣ отношения съ освободителката трѣбва да се подобрятъ, та искахъ да чуя правителството какво мисли върху тази точка. Стана покойниятъ Стоиловъ и произнесе слѣдующитѣ знаменателни думи, които се намиратъ на стр. 57 отъ стенографскитѣ дневници на онова събрание: (Чете) „Прѣди да свърша, обаче, г. г. народни прѣдставители, тия забѣлѣжки“ — по-нагорѣ друго говори — „нека ми бѫде позволено да злоупотрѣбя съ вашето търпѣние още нѣколко минути, защото има да кажа нѣкои работи, които, мисля, сѫ сѫществени, за сполуката на нашата програма. Но за да можемъ да сполучимъ тая политика — чисто българска политика — на миротворението, първото задължение, г. г. народни прѣдставители, първото условие, което мисля, че трѣбва да се има прѣдъ видъ, то е, да не забравяме прѣдписанията на нашата конституция. Чл. 17 отъ тая конституция казва, че българското кня-

жество, въ всичкитѣ свои отношения съ иностраннитѣ държави, се прѣдставлява отъ българския князъ. Искаме ли да сполучимъ тая политика, нека се проникнемъ отъ убѣждението, че най-компетентниятъ, най-способниятъ да води тая политика е князътъ и правителството. Нека, ако има довѣрие прѣдставителството, да остави правителството, като негова задача, да избира срѣдствата, да избере тая минута, когато счете за нужно и полезно, да може да направи нѣщо за осѫществението на тая политика.“ Ето ви, почтени г-да, какъ ви казва Стоиловъ. „Външната ни политика оставете на правителството; много-много въ нея се не мѣшайте. Тя, споредъ чл. 17 на конституцията, е изключително прерогатива на короната и на правителството.“ Е добрѣ, г. г. прѣдставители, вие цѣли 15 дни слушате тукъ да се дебатира върху външната ни политика и днесъ първиятъ министъръ съ часове да ви излага даже декларациитѣ, които държавниятъ глава е давалъ. И защо всичко това? Защото ние сме демократическо правителство, искаме всичко да бѫде открито прѣдъ българския народъ — и на вънкашната, и на вѫтрѣшната политика да бѫде тозъ народъ сѫдията. Ето, туй се нарича демокрация, туй се нарича управление на народа, туй ще каже народътъ да бѫде рѫководитель на своитѣ сѫдбини, когато нищо секретно за него нѣма. (Рѫкоплѣскане отъ мнозинството)

Но, г. г. народни прѣдставители, намъ се казваше още нѣщо: „Вие сте фалшива демокрация, вие изневѣрихте на основния законъ, вие стѫпкахте конституцията, като прогласихте България въ независимо царство, като дадохте на княза титлата „царь“ и още отгорѣ „величество“. И всичко това се разправя съ такъвъ жаръ отъ ония, които

ни обвиняватъ, като че ние сме извършили ужасно злодѣяние и утрѣ ще седнемъ на скамейката на подсѫдимитѣ да ни сѫдятъ онѣзи, които сѫ себе прогласили за строги блюстители на българската конституция — тѣ, които цѣдятъ комара, а гълтатъ камилата. Е добрѣ, г-да, ще видимъ кѫдѣ е фалшивата демокрация и кѫдѣ е истинската такава. Вие знаете чл. 79 на българската конституция какво пише: печатътъ е свободенъ; никаква цензура, никакъвъ цензъ, никаква гаранция не се иска. А вие помните добрѣ, какво гласѣше единъ прословутъ lex Paranca по печата: за да пишешъ вѣстникъ, трѣбва да си свършилъ гимназия. Туй било съобразно съ конституцията, а прогласяване България въ независимо царство било противоконституционно! Така казваше онзи, който написа Папанчевиятъ законъ за печата, а насъ обвини въ нарушение конституцията. Какво фарисейство! Да, ще добавя азъ, нарушихме я и ще я нарушаваме колчемъ се касае да реализирваме идеялитѣ на българския народъ и да постигнемъ величието на България; (Рѫкоплѣскане отъ мнозинството) да, нарушихме писаната конституция, но я нарушихме, за да разширимъ на българския народъ неговитѣ свободи, неговото бѫдѫще; нарушихме я, за да реализираме писаната въ душата на всѣки добъръ българинъ истинска конституция. А вие, които днесъ проливате горки сълзи, за какво я нарушихте? Вие я нарушихте, за да с т ѫ п ч е т е с в о б о д и т ѣ н а т о з и н а р о д ъ, да му отнемете печатното слово, за да сключите позорни заеми, и вие имате куража отъ тая трибуна да ни четете уроци за политически моралъ; да ни сочите, че сме нарушили конституцията!? Каква ипокризия! Каза се намъ: „Вие, споредъ чл. 6 отъ българската конституция, нѣмате право да давате титли на държавния глава, вънъ отъ тѣзи, които конституцията му е дала.“ И отъ това слѣдва, че ако тѣ

би били на [illegible]
защищавали [illegible]
този основенъ за[illegible]
ность? Абсолютно [illegible]
тукъ единъ текстъ — „[illegible]
ституция — който казва: [illegible]
ликото Народно събрание, [illegible]
може да бъде свещеврѣменно [illegible]
държава," а между това, въ бр[illegible]
1896 г. на „Държавенъ вѣстни[illegible]
щето извѣстие: „Въ сѫбота, на [illegible]
11½ ч. сутринята, извънреднин[illegible]
никъ на Негово Императорско Ве[illegible]
султана, Негово Прѣвъзходителство [illegible]
паша, поднесе на господаря ферман[illegible]
съ които Негово Царско Височество, на основание на сѫществующитѣ международни договори, се утвърдява за князъ на България и му се повѣрява управлението на Източна-Румелия." А чл. 7 казва: „Българскиятъ князъ не може да бъде управитель на чужда държава, безъ съгласието на великото Народно събрание." Прочее, дѣ е конституцията? Свика ли народната партия велико Народно събрание да оформи дѣйствието съ конституцията? Свикахте ли вие, които насъ укорявате, велико Народно събрание да получите отговорения, за да правите съ ферманъ българския държавенъ глава управитель на друга държава? вие, които на 1885 и 1886 г. казахте че [illegible] а [illegible] редомъ въ камарата на [illegible] България, вие, които тропахте и [illegible] Радо[illegible] да [illegible] въ затвора? Ето [illegible] г. г. [illegible] е истинската демо[illegible] [illegible] стойность на снѣзи, [illegible] конституцията! Тукъ [illegible] бързамъ да добавя, че ние не ти укоряваме и не ти [illegible] за [illegible] дѣйствие

защото тогава бѣха прави, а днесъ не сж. Туй, което е писано въ „Държавенъ вѣстникъ“, то е вѣрно, то е право; него го поддържà нашата партия въ 1886 г., а вие възставахте противъ него. А на 1896 г. признахте правотата на нашитѣ твърдѣния, защото това не е нищо друго, освѣнъ реализирането на онуй, което желаеше българскиятъ народъ: Сѣверна и Южна-България да бжде една държава, защото сж двѣ сестри едноутробни. Ето защо тамъ не може рѣчь да стане за нарушение на конституцията, както не може и днесъ да стане рѣчь за нѣкакво нарушение, защото вие, които се възхищавате отъ голѣмия патриотизъмъ на младотурцитѣ, на тия младотурци, които обичатъ своето отечество, и го обичатъ дотамъ, че даже пишатъ въ своя печатъ, че било погрѣшка на стария режимъ съединението на Сѣверна и Южна-България, това на Босна-Херцеговина съ австро-унгарската монархия, както и положението на Критъ, и че всички тия въпроси за тѣхъ били открити и съставлявали тѣхнитѣ Алзасъ-Лоренъ, вие, които се въсхищавате отъ този младотурски патриотизъмъ, позволете и намъ пъкъ, нека и младотурцитѣ позволятъ на другитѣ, да иматъ тоже свои идеяли, да иматъ свои национални стремежи, да иматъ тоже своя история. И когато ще излѣзете отъ тази точка и се прѣхвърлите тридесеть и три години назадъ, вие ще знаете, кога и кждѣ бѣха начертани идеялитѣ на тоя народъ, кога и кждѣ се начерта неговата истинска конституция, кога и кждѣ идеялитѣ ни народни бѣха сломени и разглобени и какъ този народъ почна постепенно-постепенно да кжса онѣзи вериги, които бѣха разстроили неговото единство: първиятъ пжть на 6 септемврий 1885 г., вториятъ пжть на 22 септемврий 1908 г.; и тогава всѣки ще разбере, че не само тукъ се не нарушава никаква конституция, но, напротивъ — право ви каза г. нървиятъ министъръ — че съ

всичко онуй, което се извърши на 22 септемврий, се осѫществи истинската българска конституция, която е гравирана въ вашитѣ души, въ душата на всѣки български патриотъ. (Рѫкоплѣскане отъ мнозинството) И тукъ е моментътъ да ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че ние съ готовность и съ гордость на съзнанието за изпълненъ дългъ ще слѣземъ отъ тази трибуна и ще отидемъ въ Славянската бесѣда да ни сѫдите за туй нарушение на конституцията. Нѣщо повече ви заявявамъ: азъ ще чакамъ обвинителния актъ оттамъ (сочи къмъ лѣвицата) и за грѣха на Петка Каравеловъ, че нарушилъ конституцията като съедини Сѣверна съ Южна-България, и зарадъ него ще лежа въ окови. Но, каза г. първиятъ министъръ, ще го повторя и азъ, че не ние ще седнемъ тамъ, а историята ще прикове на позорния стълбъ онѣзи, които днесъ искатъ разединението на България и унищожението на нейната независимость. (Рѫкоплѣскания отъ мнозинството) Въ такива едни минути, почтени г-да, каквито България прѣживѣва по настоящемъ, странни ми се виждатъ онѣзи филипики, онѣзи софистически сѫждения, каквито тукъ цѣли петнадесеть дни слушахме. Днесъ врѣме ли е да споримъ съ дни да-ли е нарушена конституцията или не? Ето защо правъ бѣше г. Пешевъ, когато ви казваше, че ще дойде единъ день и историята ще ви каже: „Когато се рѣшаваха върховнитѣ интереси на страната, когато бѣ сложена на карта българската независимость, тогазъ вие критикувахте да-ли Св. Духъ произхожда отъ Отца и отъ Сина или само отъ Отца, както правѣха цариградскитѣ философи, когато нахлуваха азиятскитѣ пълчища въ столицата и които по-послѣ станаха господари на онази земя.“ Въ тѣзи минути, г-да, нѣма врѣме за сѫждение, е ли чл. 6 или 5 на писаната конституция накърненъ или не. Сѫщностьта на която и да е конституция не е нейната буква, а това е

добро носи въ душата си идеалитѣ на този народъ и Богъ ще подкрѣпи твоята мишца, заедно съ твоя народъ да реализирате историческитѣ завѣти на сѫщия този народъ.* (Ръкоплѣскане отъ мнозинството) Отидохме въ Пловдивъ, дойдохме въ София, навсѣкѣ - - на това вие сте свидѣтели — навсѣдѣ, казахмъ, необикнлъ ентусиазъмъ, на всѣдѣ трогателна искренность. Увѣчението бѣ толкозъ възторжено, че намѣри отражение и въ чудесната, въ въхитителната онзи депеша чакъ отъ Парижъ на г. шефа на народната партия до държавния глава, съ който той поздравява носителя на българската царска корона съ дългоденствие, съ величие и съ слава да се покрие тя. Когато г. Гешовъ отъ Парижъ и г. Теодоровъ отъ София подаватъ - вѣрвамъ въ това — искреннитѣ свои поздравления на българския царь, на „Негово Величество", страшно бѣше за мене да дойдемъ тукъ слѣдъ 15—20 дни и да ви кажа сѫщитѣ г. Теодоровъ: „Да, да, ще ви дамъ подъ сѫдъ, ще ви внеса обвинителенъ актъ, защото вие покрихте държавния глава „величество" и „царь" — тоя, който най-българско е надпвилъ туй „величество" и туй „царство".

Т. Теодоровъ: Азъ съжалявамъ, г. министре, че Вие сте вѣрен на нашата традиция, когато изкривявате думитѣ. Азъ ви казахъ, че ще ви държа отговоренъ и че българскиятъ народъ ще ви държи отговоренъ, не затова, че пренебрегнахте царството . . .

Предсѣдателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Изчерпа времето, г. Теодоровъ!

Т. Теодоровъ: . . . а затова, че, слѣдъ като по 7 години, не можахте Народното събрание, когато чл. 47 въ 24 часа то сѫдъ, за да се обуздае едно народно желание. Тоя ви казахъ. Недѣйте се залъгвати, вие да Ви доказвамъ за-

нейниятъ духъ, това е оня стремежъ, за реализирането на който е създадена тя. Тя е създадена, за да вървимъ по нейния пѫть, за да реализираме, за да постигнемъ идеялитѣ на българския народъ. (Рѫкоплѣскания отъ мнозинството)

Но, г. г. прѣдставители, ако днеска говоря съ такава тревога въ душата, трѣбва да ви изповѣдамъ, че го правя по двѣ причини: първо затова, защото, когато стана прогласяването на българската независимость и когато се въздигна българското княжество въ царство, а държавниятъ глава въ царь, въ лицето на който разпокѫсаниятъ български народъ трѣбва мислено да вижда насока къмъ онзи пѫть, къмъ онази цѣль, по който и къмъ която той трѣбва да върви, за да постигне своето историческо прѣдназначение — всички бѣхме съгласни, двѣ мнѣния въ България нѣмаше. Отъ Търново до София държавниятъ глава бѣ тържествено и съ нечутъ ентусиазъмъ посрѣщанъ и изпращанъ. Като сега помня картината въ църквата „Св. св. четиридесеть мѫченици“, когато той прочете манифеста, съ който обявяваше независимостьта на българското царство; единъ старецъ свещеникъ съ бѣли коси, който има задъ гърба си, може би, 80-годишна дѣйность, тури рѫцѣтѣ си на очитѣ и заплака. Питахъ го послѣ, защо плаче? — Затуй, г. министре, защото провидението ми даде животъ да видя България славна и честита; да видя възраждането на българското царство, онова царство, за което сме чели по келиитѣ, рѫкописитѣ на Паисия и Софрония. (Бурни рѫкоплѣскания отъ мнозинството) Отидохме на Шипка; тамъ рускиятъ свещеникъ, който въ величествения Божи храмъ пази паметьта на падналитѣ руски и български герои, паднали за свободна и независима България, каза на царя слѣдующитѣ знаменателни думи: „Царю честити! Евангелистътъ казва: „Благословенъ гряди во имя Господне“, бѫди живъ, бѫди здравъ и

бодро носи въ душата си идеялитѣ на този народъ и Богъ ще подкрѣпи твоята мишца, заедно съ твоя народъ да реализирате историческитѣ завѣти на сѫщия този народъ.“ (Рѫкоплѣскане отъ мнозинството) Отидохме въ Пловдивъ, дойдохме въ София, навсѫдѣ — на това вие сте свидѣтели — навсѫдѣ, казвамъ, небивалъ ентусиазъмъ, на всѫдѣ трогателна искренность. Увлѣчението бѣ толкозъ възторжено, че намѣри отражение и въ чудесната, въ възхитителната онази депеша чакъ отъ Парижъ на г. шефа на народната партия до държавния глава, съ която той поздравлява носителя на българската царска корона съ дългоденствие, съ величие и съ слава да се покрие тя. Когато г. Гешовъ отъ Парижъ и г. Теодоровъ отъ София поднасятъ — вѣрвамъ въ това — искреннитѣ свои поздравления на българския царь, на „Негово Величество“, странно бѣше за мене да дойдемъ тукъ слѣдъ 15—20 дни и да ни каже сѫщиятъ г. Теодоровъ: „Да, да, ще ви дамъ подъ сѫдъ, ще ви пиша обвинителенъ актъ, задѣто нарекохте държавния глава „величество“ и „царь“ — този, който най-възторожено е поздравилъ туй „величество“ и туй „царство“.

Т. Теодоровъ: Азъ съжалявамъ, г. министре, че Вие сте вѣрни на вашата традиция, когато изопачавате думитѣ. Азъ ви казахъ, че ще ви държа отговоренъ и че българскиятъ народъ ще ви държи отговоренъ, не затова, че провъзгласихте царството, . . .

Прѣдсѣдателствующъ Н. Кѫневъ: (Звъни) Нѣмате думата, г. Теодоровъ!

Т. Теодоровъ: . . . а затова, че, слѣдъ като го провъзгласихте, не повикахте Народното събрание, когато чл. 47 нѣма да бѫде по срѣдата, за да се оформи едно народно желание. Това ви казахъ. Недѣйте ме кара втори пѫть да Ви докачамъ, за-

[illegible]

[illegible] на министерството)

[illegible] думи, които каза

[illegible] приличното нака-

[illegible] порица единъ министъръ

[illegible]

Т. Теодоровъ: Ако не е разбралъ добрѣ думитѣ ми — порицайте него; ако се подиграва съ думитѣ ми, като ги изврътва, порицайте него.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Моля г. квестора да обуздае г. Теодорова. (Квесторътъ г. С. Савовъ отива при г. Теодорова)

Г. Грозданов: Извинение да иска!

Министъръ М. Такевъ: И тъй, г. г. народни прѣдставители, вие чухте какво се казва сега: „Да, да, то е едно право дѣло, но трѣбва да свикате великото Народно събрание, за да го оформите.“ Веднага питамъ: защо вие не оформихте вашия указъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ отъ мартъ 1896 г. до 16 януарий 1899 г., когато паднахте? Защо не свикахте велико Народно събрание?

Т. Теодоровъ: Дайте ми думата подиръ Васъ; като искате, азъ ще Ви отговоря сега.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Моля, г. Теодоровъ, втори пжть Ви прѣдупрѣждавамъ, че не трѣбва да прѣкжсвате оратора.

Т. Теодоровъ: Азъ ще моля да ми дадете тогава думата за лично обяснение.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Вие или не прѣкжсвайте, или ще Ви извадя навънъ.

Т. Теодоровъ: Дайте ми думата за лично обяснение.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Не Ви давамъ думата.

Т. Теодоровъ: (Къмъ г. министра М. Такевъ) Азъ ще Ви отговоря, но недѣйте злоупотрѣбява съ правото, което имате, да говорите послѣденъ.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Азъ Ви поканвамъ да пазите редъ; Вие говорихте 5 часа и никой не Ви прѣкжсва.

Т. Теодоровъ: Той ме прѣдизвиква. Позволете ми тогава да му отговоря. Нека говори, както говори г. Малиновъ, а да не се адресира до лич-

ностьта ми. Понеже той ме прѣдизвиква на лични обяснения, азъ ще му отговоря.

Министъръ М. Таковъ: И тъй, г. г. народни прѣдставители, вие видѣхте, какъ е неприятно, когато се съпоставятъ на човѣка думитѣ съ дѣлата му. Менѣ ми е, обаче, приятно, че противъ моитѣ думи не можаха да противопоставятъ нито едно противорѣчиво тѣмъ дѣло. И затуй е туй инервиране отъ страна на г. Теодорова. Азъ стоехъ спокойно цѣли 15 дена и слушахъ онзи купъ обвинения, защото знаехъ българската поговорка: „На една кола грънци, една сопа стига".

Отъ министерството: Браво! (Бурни ръкоплѣскания)

(Прѣдседателятъ г. Славейковъ заема прѣдседателското мѣсто)

Министъръ М. Таковъ: Второ, друго основание, което ме караше днесъ съ такъвъ духъ на възмущение да говоря на тази тема и да поразчистя сметката си съ моитѣ почтени опоненти, то бѣ онуй, което азъ видѣхъ, онуй, което азъ четохъ тутакси слѣдъ обявяването на българската независимость въ нашата преса. Цѣлиятъ печатъ, цѣлото общественo мнѣние, цѣлиятъ български народъ съ възторгъ посрѣщна това, а печатнитѣ органи на политическитѣ партии се надваряха, кой по-горещи, кой по-топли слова да каже по поводъ на тази независимость и на туй царство. Прѣдъ менъ стоятъ тукъ органитѣ на „либералната", на „народно-либералната", на „прогресивно-либералната", и на „народната партия", въ които четемъ възторжени вѣнцехваления, четемъ голѣми благопожелания и всички намиратъ, че сега и само сега му бѣше врѣмето за този тържественъ актъ. Тукъ прѣдъ менъ се намира в. „България", органътъ на прогресивно-либералната партия. Въ него между другото чета статия, и писана, вѣрвамъ, отъ г. шефа на партията, въ която той си

задава слѣдующия въпросъ: „Бѣше ли му врѣмето“ сега да се прогласи България въ независимо царство? И ето какъ си отговаря: „Тоя въпросъ ще си зададатъ мнозина, които, безъ да омаловажаватъ сждбоносното значение на великия актъ, ще поискатъ да знаятъ, да-ли той бѣше своеврѣмененъ. България трѣбваше тъкмо въ сегашния моментъ да провъзгласи независимостьта си — отговаряме ние. Вчерашниятъ български князъ трѣбваше тъкмо днесъ да стане български царь — ни казватъ събитията около насъ. Врѣме за колебания нѣмаше. Минутитѣ отлитаха бързо. Всѣка отъ тѣхъ изгубена, може би, щѣше да струва скжпо на отечество и прѣстолъ. Държавниятъ глава схвана прозорливо сждбоносния, но бързолетящъ моментъ и го използува ловко за отечественитѣ интереси. Той ще бжде поздравенъ и за това съ благодарность отъ своя народъ. Нѣколко резони сж необходими въ подкрѣпление на тезата ни.“

И така, г. Даневъ на 23 септемврий, въ брой 119 на своя органъ, намираше, че тъкмо сега му е врѣмето, тъкмо на 22 септемврий му бѣше врѣмето да се прогласи България въ независимо царство. А що видѣхме и що чухме тукъ отъ г. Данева? Чухме и видѣхме тъкмо обратното: „Не му бѣше врѣмето, трѣбваше да почакате, да станѣше анексията на Босна и Херцеговина, та слѣдъ туй да го направите.“ А когато вчера го апострофираха, той измѣни това си мнѣние и каза: „Да, поне да го бѣхте направили тутакси слѣдъ инцидента съ Гешова.“ Кажете, за Бога, кое отъ тѣзи три мнѣния е право? Азъ ще ви кажа кое е, но чакайте още малко.

Да дойдемъ до „народната партия.“ Четемъ въ броя отъ 24 септемврий на в. „Миръ“ слѣдую-

щата статия: „България е била независима още отъ деня на своето освобождение. Нейното васалство е било фиктивно — само номинално. То се е проявявало сегизъ-тогизъ само по приеми и при дипломатически конгреси, по протоколни въпроси, както се изразяватъ. Въ всичко друго България е функционирала като суверена държава. Въ тридесеть-годишния си животъ тя фактически надминава по своето върховенство въ нѣкои отношения и самата Турция. Въ България днесъ нѣма привилегировани чужди пощенски писалища, нѣма опекунски търговски договори, налагани по общо съгласие отъ силитѣ, и мита, каквито се искатъ на чуждитѣ държави; нѣма най-послѣ капитулации— както ги има въ Турция и днесъ още.

„Колкото и номинално да бѣше, обаче, васалството на България, колкото и протоколно да се проявяваше, но то сѐ възбуждаше неприятно националното българско чувство като „слѣда отъ робството, синило отъ бича", както би се изразилъ поетътъ. Прѣмахването на тая слѣда бѣше само въпросъ на врѣмето. Българинътъ въ своята реалистичность досега при разни случаи, когато е ималъ възможность да излича тая слѣда, прѣдпочиталъ е да се добие до други сгоди и прѣимущества за себе си и за неговия си братъ въ турско, отколкото да възвѣсти формално своята независимость.

„Напослѣдъкъ, обаче, събитията се стекоха по такъвъ начинъ, че днешното правителство е намѣрило за добрѣ да обяви България независима и да я прѣименува въ царство. Прѣдполагаме, че отговорнитѣ лица, отъ които не може да има нищо скрито въ международнитѣ ни отношения, сѫ прѣцѣнили добрѣ положението и сѫ избрали момента като най-сгоденъ, та за придобиването на една реформа нѣма да се рискуватъ сѫществени интереси на страната.

„Ние поздравляваме най-горещо българския народъ и българската династия съ извършеното и пожелаваме добри сетнини.“ Народната партия е поддържала, че въ развитието на балканитѣ принципътъ на еволюцията може да се приложи най-широко. Ще бѫде голѣмо щастие, ако тоя принципъ не се компрометира въ случая. Ако, обаче, събитията се развиятъ въ такава посока, че се появи опасность за страната, ние сме увѣрени, че българскиятъ народъ, както винаги. ще се застѫпи единодушно за защитата на отечеството.“

И така, даже тази партия, която въ своето минало има дѣйность отрицающа такива патриотически и високи държавни актове, и тя поздрави българската династия съ настаналитѣ събития. И, както чухте, тамъ нищо не се срѣща, че чл. 6 или 7 отъ конституцията били нарушени; азъ тамъ не срѣщнахъ угроза за държавенъ сѫдъ; азъ тамъ не съзрѣхъ покана за свикване велико Народно събрание; азъ тамъ само това чета: „Поздравлявамъ те, царю честити. Управлявай за щастие и величие на България!“ А защо тукъ отъ трибуната г. Теодоровъ ни грози съ държавенъ сѫдъ? Ще видимъ малко по-послѣ.

Ето, че прѣдъ менъ се намира и органътъ на „либералната партия“, брой 210 на в. „Народни права“, партията на г. Радославова. Тукъ вече възторгътъ е неописуемъ: (Чете)

„Царство България!

„Независима България!

„Това е ключъ на много въпроси.

„Независима България разрѣшава изведнажъ и двата въпроса, които вчера бѣха открити. Турция третира нашия прѣдставитель въ Цариградъ като свой паша и агентъ на подвластна ней държава. Тя бѣше права поне за себе си. Сега губи туй право, поне не може вече да се ползува отъ него. Прѣ-

говори за отчуждаване на източнитѣ желѣзници не можеха да ставатъ, защото тѣ се считаха въ турска територия, каквато формално бѣ блаженопочившата вече Източна-Румелия. Сега тази фактически наша територия става и формално такава.

„Съ единъ замахъ ние разрѣшихме и двата въпроса.

„Остава извършениятъ отъ насъ актъ да бѫде признатъ отъ великитѣ сили и Турция. Това никѫдѣ не е казано, че е необходимо. И то е една формалность, каквато бѣ досегашната. Ще можемъ и безъ нея. Слѣдъ врѣме и тя ще се наложи. Прѣко заинтересувана е Турция. Вѣроятно тя ще бѫде послѣдна да признае свършения фактъ. Но щомъ великитѣ сили, мълчаливо или официално, го признаятъ, и Турция ще се подчини прѣдъ необходимостьта. Това е за бѫдѫщето.

„Споредъ всички, моментътъ бѣше тъкмо сега. Турция не ни признава за самостоятелна държава, компанията отрича да влѣзе въ прѣговори съ насъ, като стопани на земята, прѣзъ която вирѣятъ нейнитѣ желѣзници. Ето ви отговора. Ние сме независима държава и, ако щете, царство отгорѣ.

„Ние мислимъ, че това е едно налѣгане, притискане по необходимость. Наложиха ни да реализираме единъ свой идеялъ. А величието на народнитѣ идеяли се накърнява по външно наблѣгане. Колко по величествено щѣше да бѫде, ако тоя актъ бѣ извършенъ при двадесетгодишния юбилей на княза!

„Но нищо. Тъй имаме своето оправдание. Тогава щѣха да ни обвинятъ въ грандоманство. Сега сѫ заставени всички да признаятъ извършеното и го удобрятъ, защото стана по необходимость.

„Искаме да посочимъ какъ либералната партия отдалечъ е схващала държавнитѣ въпроси и какъ е прѣдвиждала тѣхната необходимость.

„Обаче, ако въ начина и врѣмето тя намира различие, това не ще каже, че не удобрява извършеното. То е нейна идея. Тя единствено го е поставила, като свое програмно искане. И когато по такъвъ или онакъвъ начинъ, сега, или когато и да е, то се реализира, нейната поддръжка е на разположение.

„Ние искаме такъвъ единъ величественъ актъ да стане при единъ тържественъ моментъ. Но когато изникнаха въпроситѣ по конфликта съ Турция и завземането на източнитѣ желѣзници, ние казахме, че изходътъ и на двата е прогласяването независимостьта на България. И въ послѣднитѣ дни отново започнахме да ратуваме за начертаната ни прѣди 4 години идея. Вчера тя се реализира и либералната партия не може освѣнъ да се радва.“

И така, и органътъ на „либералната партия“ намира, че тъкмо сега му е моментътъ да станѣше прогласяването на независимостьта.

Най-послѣ, ето що казва и органьть на „народно-либералната партия“ — в. „Новъ-вѣкъ“ — въ броя си отъ 24 септемврий:

„Една отъ най-сладкитѣ мечти на всѣкой добъръ българинъ е вече изпълнена. Независимостьта на отечеството е единъ свършенъ фактъ. На 22 Негово Величество царьтъ, заобиколенъ отъ най-високитѣ държавни сановници и отъ безброенъ народъ, отъ амвона на църквата „Св. св. четиридесеть мѫченици“ въ старата българска столица, дѣто сѫ се коронясвали старитѣ български царе, е обявилъ това велико събитие въ новата ни история. България скѫсва вече послѣднитѣ връзки на петстотинь-годишното си робуване и се изправя на редъ съ всички свободни народи на свѣта.

„Какви вълнения сѫ изпитвали крѣхкитѣ ни души при спомена на нѣкогашното българско царство и

прѣдъ горчивата дѣйствителность на тежкия яремъ! А днесъ този яремъ е окончателно сломенъ и мечтитѣ ни сж една реалность! Да благослови Богъ всички ония, които спомогнаха да се извърши това чудо съ нашата татковина. Негово Величество Фердинандъ I, първиятъ царь на днешна България, съ своя завчерашенъ жестъ, записа съ златни букви своето име въ историята на нашия народъ. Този народъ нѣма никога да забрави извършеното на 22 т. м., вѣнецътъ на неговата 22-годишна неуморима дѣятелность за прѣуспѣванието на отечеството. Нека господарьтъ на България бжде увѣренъ, че когато нашиятъ народъ вижда такъвъ достоенъ вождъ въ неговото лице, той съ готовность ще се притече и ще жертвува мило и драго да подкрѣпи направеното за благото на България и за славата на короната.

„Още когато узнахме за незаслужената обида, която новото турско управление нанесе на България въ лицето на нейния прѣдставитель въ Цариградъ, ние казахме, че отговорътъ на това съ нищо неоправдано прѣдизвикателство трѣбва да бжде „едно тържествено прогласяване независимостьта на княжеството и скжсването на всички васални връзки съ Турция, колкото и фиктивни да сж тѣ, за да се тури веднажъ за винаги край на инциденти като сегашния. Така трѣбва да се отговори отъ наша страна на направеното въ Цариградъ съ българския прѣдставитель, ако искаме да докажемъ, че скжпимъ народното си достойнство“ (Новъ-вѣкъ, бр. 1354, отъ 5 септемврий). И нашето желание се изпълни много по-скоро, отколкото си мислѣхме, защото не можеше да се не изпълни подиръ всичко онова, което направи Турция и компанията.“

прѣломъ въ убѣжденията на нашитѣ противници. Не бѣха нѣкои висши отечествени интереси, не бѣха нѣкои накърнения на конституционни права, за да ги възстановимъ; това бѣха низки меркантилни интереси и съображения. И до дѣ се отиде? Отиде се дотамъ, че се почна чрѣзъ заднитѣ врата на туй или онуй агентство да се хлопа, за да се спъва правителството, да му се прѣчи, та дано падне и да го наслѣдятъ тѣ. И се дадоха депеши, че това правителство трѣбва да падне, съ него високата порта не иска да третира, а трѣбва да дойдатъ онѣзи, които нѣкога бѣха на нашето мнѣние, но сега, като се заговори за министерска криза, веднага обърнаха колата и казаха: „Ние ще се споразумѣемъ съ всички ония, чиито интереси сѫ накърнени, не слушайте тѣзи хлапетии министри. Тѣ сбъркаха. Ето по кой начинъ тѣ поискаха да се добератъ до властьта и защо ние слушаме тукъ обратното на туй, което по-рано четохме въ тѣхнитѣ органи и което бѣ тождествено съ нашето мнѣние. Ние же, на каквото мнѣние бѣхме на 22 септемврий, на сѫщото сме и днесъ на 1 ноемврий. Ние стоимъ тамъ, дѣто бѣхме. И затуй е правъ онзи младотурски печатенъ органъ, който казва: „Ако има партия и ако има правителство, съ които ние можемъ да се споразумѣемъ, то сѫ именно тѣзи, които днесъ управляватъ България, защото туй, което кажатъ, ще го изпълнятъ; тѣ сѫ честни хора, тѣ не правятъ комбинации меркантилни, само и само да се закрѣпятъ на крѣслото; тѣ не правятъ всевъзможни извръщвания на онуй, което трѣбва да бѫде и което диктуватъ добрѣ разбранитѣ интереси на тѣзи два народа, а казватъ ясно и откровено истината.“ Ето ви, г. г. прѣдставители, какъ ще си обясните вие туй и какъ единъ день историкътъ трѣбва да си обясни писаното по партийнитѣ органи и говореното отъ тази трибуна. А като е това тъй, за насъ е лесно

да се разберемъ и по-нататъкъ; за насъ е лесно да кажемъ, че туй, което ние сме направили още отъ момента, когато дойдохме на власть, туй, което вършимъ, и туй, което продължаваме да вършимъ, то е дѣйность по строго опрѣдѣленъ планъ, почиващъ на началата не само на демократическата партия въ България, но върху началата изобщо на демокрацията. То е планътъ, който ще се слѣдва строго, но постепенно, безъ скачки, но съ твърда увѣреность, че той ще прѣуспѣе, защото у него нѣма кривуличения, у него нѣма задни мисли, а има откровеность, има ясность, има точность, има искренность. Така сме били ние по външната политика, така продължаваме да бждемъ и по вжтрѣшната.

Каза се, пакъ отъ тамъ, отъ почтенитѣ наши противници, че ние сме изневѣрили на своитѣ избиратели, че ние сме измѣнили на своята декларация и, слѣдователно, недостойно вече заемаме тѣзи крѣсла. Г. г. прѣдставители! Азъ съмъ билъ въ този парламентъ 4 пжти — отъ 1894 г. до 1908 г., азъ съмъ билъ свидѣтель на дѣйностьта на всички политически партии въ България, както вънъ въ обществото, така и тукъ, вжтрѣ въ Народното събрание. Е добрѣ, вие не можете да ми посочите ни едно правителство въ България, което въ 9 мѣсеци да е произвело законодателни, генерални, градски, селски и окржжни избори, което да е провѣрило законодателнитѣ избори въ 7 дена и при все това да намѣри врѣме да създаде и нѣколко закони отъ първа необходимость, да дойде да удовлетвори онѣзи насжщни нужди на народа, които и прѣдизвикаха миналогодишнитѣ вълнения въ неговата срѣда. На първа ржка бѣше законътъ за печата. Унищожихме всичкитѣ му окови, всичкитѣ стѣснителни мѣрки и казахме „заповѣдайте, критикувайте ни!“ И днесъ въ България вие имате най-многобройната и най-разнообразната преса. На

какво тѣ не обръщатъ правителството! Но ние стоимъ спокойно, защото вѣрваме въ правотата на дѣлото, което сме започнали, и защото вѣрваме въ здравия разумъ на българския народъ. Насъ не ни тревожатъ клюки, насъ не ни тревожатъ хули и ругания, насъ не ни тревожатъ клевети, насъ не ни тревожатъ алармастичнитѣ телеграми, които се даватъ по печата, защото ние знаемъ, че ще дойде день, когато тукъ ще искаме всичко туй да се провѣри. Е добрѣ, г. г. народни прѣдставители, правъ ли бѣхъ азъ въ извънредната сесия, когато ви казвахъ, че не всичко, което се телеграфира, не всичко, което се съобщава чрѣзъ печата, е досущъ вѣрно? Да, правъ бѣхъ, защото въ моето досие нѣма нито една стотна отъ онѣзи депеши и оплаквания, каквито има по вѣстницитѣ, нито ги има въ прокурорския паркетъ. А защо ги нѣма? Защото, казахъ ви въ извънредната сесия, ще ви повторя и сега, азъ се придържамъ къмъ това правило: всѣко оплакване ще провѣря, и ако оплакването е вѣрно, ще накажа виновния чиновникъ; ако ли пъкъ е невѣрно, ще дамъ оплаквача въ прокурорския паркетъ за прѣслѣдване за клевета. И затуй виждате, че у менъ по всички законодателни, окржжни, градски и селски избори е имало само 30 оплаквания. А защо ги нѣма у мене, а ги има въ печата всѣки день? Защото, повтарямъ, тамъ въ печата тѣ сж безконтролни. Книгата е търпѣлива — тя търпи, тя носи, а досието на министра не търпи: то ще иде въ прокурорския паркетъ. Ето защо азъ завчера, когато излѣзоха ораторитѣ на тази трибуна да критикуватъ нашата вжтрѣшна политика, отворихъ тукъ голѣмия тевтеръ и взехъ карандаша да държа смѣтка на всички ония „злодѣяния“, въ които тѣ биха обвинили администрацията. И толкозъ повече, че чакахъ оплакванията, какво България била се потопила въ кръвь по изборитѣ, да се подкрѣпятъ отъ трибуната. И ча-

кахъ да чуя жестоки обвинения. А знаете ли какво дочакахъ? Дочакахъ да чуя да ми се каже, че секретарь-бирникътъ въ с. Сакарово не отговарялъ на ценза. (Смѣхъ) О, злощастие, казахъ, какво накърнение на българскитѣ свободи! Секретарь-бирникътъ на с. Сакарово, който се условва отъ селския съвѣтъ, а не отъ министра, не отговарялъ на ценза, ergo, демокрацията е потъпкала свободитѣ на българския народъ. (Смѣхъ) И азъ, министъръ, подсѫдимъ на тази скамейка, веднага искамъ обяснения, какъ е станало това грамадно злодѣяние, и менѣ се отговаря: „Г. министре, вѣрно е, че секретарь-бирникътъ въ с. Сакарово не отговаря на ценза, но го задържахме да изпълнява длъжностьта, защото нѣма човѣкъ съ цензъ; нѣма кой да отговаря, нѣма кой да управлява. Ако имате артъкъ чиновници, пратете ни единъ въ с. Сакарово.“ Ето това е първото ми злодѣяние.

Второ, каза се: но вие, г. министре, незаконно постѫпихте съ селскитѣ избори въ селата Смиловци, царибродско, и Сегърлиево, софийско. А знаете ли въ що състои сѫщностьта на работата по тия два избора? Ето я: (Чете)

„1. По п. 1 — За с. Смиловци. По тоя изборъ сѫдътъ се е произнесълъ на 17 септемврий 1908 г., а опрѣдѣлението на сѫда, съ което сѫ прогласени избранитѣ, е било получено въ окрѫжното управление на 22 сѫщия (вх. № 15853 — 908). На 26 септемврий окрѫжниятъ управитель е утвърдилъ избранитѣ за съвѣтници съ заповѣдь № 1017, която сѫщия день е съобщилъ на околийския началникъ.

„Отъ прѣписката не личи, да-ли дѣйствително изборътъ за кметъ и помощникъ на 30 септемврий т. г. е станалъ въ Царибродъ въ кръчмата на нѣкои си Антонъ Врълдовски, както това твърдятъ шестимата съвѣтници въ заявлението си до окрѫжния управитель, отъ 7 октомврий т. г.,

вх. № 16717; по оплакването пъкъ на съвѣтника Венко Джорджовъ (вх. № 16536 до окръжния управитель и вх. № 9440 до министерството), какво околийскиятъ началникъ го насилилъ да подпише протокола за станалия въ Царибродъ изборъ на кметъ и помощникъ, окръжниятъ управитель е поискалъ обяснения отъ околийския началникъ. Послѣдниятъ съ надписъ № 6055 отъ 9 октомврий т. г. явява на окръжния управитель, че оплакването на Джорджова е невѣрно. При все това, по поводъ на тия двѣ оплаквания, съ рапортъ № 14843 отъ 7 октомврий, окръжниятъ управитель поиска обратно книжата по избора за кметъ и помощникъ, за да наредѣлъ нова провѣрка. Книжата му се върнаха, но прѣди още да се нареди нова провѣрка, 6 души (половината) съвѣтници сж си подали оставката, като я мотивиратъ съ това, че при сегашното неединодушие на съвѣта послѣдниятъ не може да развие никаква ползотворна дѣятелность. Съ заповѣдь № 1772 отъ 21 т. м., Смиловскиятъ селско-общински съвѣтъ е разтуренъ.

„По назначението пъкъ на Нака Илиевъ за старши стражарь, окръжниятъ управитель съ рапорта си № 16532 — 1908 г. явява слѣдното: околийскиятъ началникъ е поискалъ назначението на Илиева още на 12 септемврий т. г., значи, прѣди дори сждътъ да е билъ разгледалъ избора за общински съвѣтъ въ Смиловци. Назначението му е закъснѣло, не за да си послужи околийскиятъ началникъ съ него при избора на кметъ и помощникъ, а защото свѣдѣнията за качествата му не сж били пълни, та е трѣбвало допълнително да се събератъ и, когато това е станало на 26 септемврий, окръжниятъ управитель е издалъ заповѣдь за назначението му

„Съ телеграма, подадена на 24 октомврий т. г. отъ Царибродъ, съвѣтницитѣ: Д. Цвѣтковъ и др.

молятъ да имъ се яватъ причинитѣ, по които е разтуренъ Смиловскиятъ селско-общински съвѣтъ.

„Тая телеграма е пратена на Софийския окржженъ управитель съ прѣдложение да разясни на подписавшитѣ телеграмата, че разтурянето е направено на законно основание, тъй като половината отъ първоначално утвърденитѣ съвѣтници сж подали оставката си. Замѣняване въ такъвъ случай не става (чл. 142 въ свързка съ чл. 151 отъ избирателния законъ).

„II. По п. 2 — За с. Сегърлиево. Протоколътъ на сжда по избора въ с. Сегърлиево е пратенъ на окржжния управитель на 20 септемврий, а на 30 сжщия окржжниятъ управитель съ заповѣдь № 1043 е утвърдилъ прогласенитѣ отъ сжда за съвѣтници на Сегърлиевската община. Заповѣдьта е занесена въ околийското управление на 1 октомврий отъ съвѣтника Младенъ Гелевъ и пакъ чрѣзъ него е прѣпратена сжщия день на Сегърлийския кметъ. Обаче Младенъ Гелевъ не я прѣдалъ на кмета (Гледай рапортъ № 18.064 отъ 21 т. м. на Софийския околийски началникъ до окржжния управитель), а я задържалъ у себе си и на 5 октомврий събралъ въ една селска кръчма 7 души съвѣтници, дѣто избрали него (Младенъ Гелевъ) за кметъ и Никола Стоиловъ за помощникъ. Книжата по тоя изборъ не сж пращани никждѣ, а Младенъ Гелевъ ги е задържалъ у себе си. По-късно останалитѣ съвѣтници се научили за станалото и се оплакали на околийския началникъ и на окржжния управитель. Послѣдниятъ, съ прѣдписанието си № 14982 отъ 10 того, прѣдписалъ на околийския началникъ да разпореди да стане редовенъ изборъ за кметъ и помощникъ, като за това бждатъ поканени на засѣдание въ общинското управление, както изисква законътъ, всички общински съвѣтници. Тъй че, изтъква околийскиятъ началникъ, причина, за да се забави събирането и утвър-

дяването на постоянното присжтствие при Сегърлиевското общинско управление, не е властьта, а самиятъ Младенъ Гелевъ.“

Ето, г-да, въ що съмъ накърнилъ свободитѣ на избирателитѣ. Азъ, за едно село, което не зная даже кждѣ е, съмъ потъпкалъ свободитѣ на българскитѣ избиратели! Ето ви, г-да, два факта, които илюстрираръ стойностьта на обвиненията, които ни се подмѣтатъ.

Но за менъ бѣше важно друго нѣщо. Тукъ стана г. Стамболийски, отъ тази трибуна, и каза: „Свърши се съ демокрацията; вие извършихте грамадни злодѣяния по всички градски, селски и окржжни избори. Вашата пѣсень е изпѣта; вратитѣ на затвора сж ви отворени.“ И пакъ взехъ карандаша да отбѣлѣжа кждѣ сж станали тѣзи убийства, тѣзи скандали, тѣзи побоища, които вече сж ни отворили вратата на затвора. За голѣмо мое нещастие, азъ не чухъ ни единъ фактъ; менъ не бѣ посочено ни едно село, ни единъ градъ, дѣто властьта да се е провинила прѣдъ народнитѣ права и свободи, а веднага слѣдъ горнитѣ громки думи, и само думи, той отиде въ Македония и почна да ни разправя за своитѣ разходки тамъ.

Ето ви, г-да, единъ типиченъ случай на недобросъвѣстни и празнословни обвинения. Крѣщатъ изъ печата до забрава, а когато дойдемъ тукъ и искаме да ни посочатъ факти и аргументи, нашитѣ обвинители мълчатъ краснорѣчиво. А това ще каже, г. г. прѣдставители, че мълчатъ, защото нѣма съ какво да излѣзатъ прѣдъ това общество тукъ, дѣто всичко трѣбва да бжде провѣрено. И българската вжтрѣшна политика на днешния кабинетъ не можеше да намѣри по-голѣмо тържество отъ краснорѣчивото мълчане на почтенитѣ наши политически противници.

Да дойдемъ сега на Шуменъ, за който ни подметна г. Теодоровъ. Прѣди, обаче, да говоря, азъ

бихъ помолилъ приятелитѣ на г. Теодорова да мълчатъ за Шуменъ, защото, ако отворя архивата и прочета документитѣ, какво се говори за този Шуменъ, вие ще видите, какъ г. Мантовъ може да отиде на скамейката на подсѫдимитѣ.

А историята ето въ що се състои: (Чете)

„Янко Симеоновъ, Жечо Бакаловъ, В. Поповъ, Х. Маджаровъ, Мантовъ, Манчовъ и Милановъ съ телеграма отъ 24 юлий се оплакватъ до министерството, съ копие до вѣстницитѣ, че градътъ Шуменъ билъ тероризиранъ отъ нѣкаква шайка, организирана ужъ отъ демократи и водена отъ полицейски органи. Имало бити и изтезавани граждани, като: Величко Рашковъ, Йорданъ Кулевъ и други, и отъ страна на нѣкакво събрание протестиратъ противъ поведението на демократитѣ и полицейскитѣ органи.

„Телеграмата е пратена на Шуменския окрѫженъ управитель съ надписъ № 4164, за да провѣри оплакването и да достави свѣдѣния, като вземе строги мѣрки да се гарантира редътъ и обществената безопасность. Съ телеграми отъ 9 августъ подъ №№ 4407 и 4406 дадени сѫ категорически заповѣди на окрѫжния управитель **да унищожи шайкаджийството въ Шуменъ, отъ кѫдѣто и отъ когото то да изхожда**, защото е срамотно, при образцовия редъ и пълната свобода, на която се радватъ българскитѣ граждани, само въ Шуменъ, въ този високо-културенъ центъръ, да вилнѣятъ шайки. За сѫщата цѣль, както и за разслѣдване оплакванията командировани сѫ въ Шуменъ административниятъ инспекторъ Бъчваровъ и сѫдебниятъ инспекторъ при градоначалството Христодуловъ.

„Отъ обясненията на Шуменския окрѫженъ управитель, дадени съ надписа му подъ № 5523, се установява слѣдното:

„1) Оплакванията за вълуване нѣкаква демократическа шайка, водена ужъ отъ полицията, сѫ не-

вѣрни и нарочно скроени отъ партизани изъ народняшко-радославистки лагеръ, за да компрометиратъ властьта и демократическата партия. Тѣ сами пущали изъ града най-разваленитѣ си елементи да буйствуватъ и отъ обстоятелството, че двама тѣхни партизани, крайно развалени личности, били бити — неизвѣстно отъ кого — тѣ повдигнали врѣва за шайки. Окржжниятъ управитель е взелъ строги мѣрки за разслѣдване и издирване виновнитѣ, но Х. Маджаровъ, прѣдъ 30—40 души вѣрни нему размирници, казалъ, че управительтъ обѣщава да вземе мѣрки, но не щѣлъ да ги изпълни, затова да протестирали въ пресата.

„2) Констатирано е, че група отъ народняци и радослависти, водени отъ Васила Калдържмовъ и Слави Петровъ, къмъ края на юлий мѣсецъ е ходѣла изъ кръчмитѣ да търси демократи, за да ги прѣбияла. Бившиятъ файтонджия Пантелей, сега служащъ въ общината, се заканилъ, че народняци и радослависти ще мирясатъ, само когато бждѣли убити трима демократи. Четирима турци-народняци, съ брадви въ ржцѣ, ходили изъ „Кѫллека“ да биятъ демократи.

„3) На 27 юлий вечерьта двѣ шайки отъ народняци и радослависти вилнѣяли изъ града: едната въ грънчарската часть, а другата въ татарската махла и стрѣляли върху полицейската стража.

„4) Поради строгитѣ мѣрки, взети отъ полицията съ съдѣйствието на войската, всѣкакви буйства сж биле веднага прѣкратени и прѣзъ това врѣме, при патрулиране изъ града, войницитѣ сж хванали и откарали въ участъка Панайота Байчевъ съ голѣмъ револверъ и 16 патрона. Защитницитѣ му: Маджаровъ, Мантовъ, Милановъ и др. още крѣзъ нощьта сж ходили у прокурора да искатъ незабавното му освобождение. Тоя фактъ потвърждава, кои сж инспираторитѣ, ако не и устроителитѣ на шайкитѣ и буйствата.“

Но менѣ ми се подхвърли още единъ фактъ — изборътъ въ гр. Балчикъ. Научаваме се, казватъ, че съвѣтътъ е разтуренъ. — Да, да, разваленъ е. Защо? — Тукъ сѫ документитѣ. Въ Балчикъ се произвежда изборъ на 10 августъ, който се утвърдява. Окрѫжниятъ управитель пише: нѣма да пристѫпите, на основание чл. 21 отъ закона за градскитѣ общини, къмъ избиране на кметъ, докато не ви заповѣдамъ, защото окрѫжниятъ сѫдъ има да се произнася върху единъ споренъ кандидатъ. Окрѫжниятъ сѫдъ се произнася, касира едного отъ утвърденитѣ и туря другъ. Но въ този промежутъкъ съвѣтътъ самъ произволно се събира, мимо заповѣдьта на окрѫжния управитель, и си избира кметъ, безъ да присѫтствува човѣкътъ, който е истинскиятъ членъ на съвѣта. Но като виждатъ, че не може да се работи, 7 души, завѣрено, си даватъ оставката — отъ 14 души. И азъ какво трѣбваше да направя? Да издамъ указъ, че разтурямъ градския съвѣтъ на основание сѫществующитѣ закони, защото половината отъ съвѣтницитѣ сѫ си дали оставкитѣ. Ако не бѣхъ стоялъ азъ на тази маса, а тия почтени господа, които ме критикуватъ, азъ би ги попиталъ, какво тѣ биха сторили. Безсъмнѣно, това, което азъ правя.

Ето ви, г-да, обвиненията, които се хвърлятъ противъ насъ.

Но още едно лансира г. Хаджиевъ, за нѣкакъвъ си лѣсничей. Веднага поискахъ обяснения отъ Министерството на земледѣлието, какво е имало съ този лѣсничей. Отъ направената ревизия почти ни едно обвинение не е доказано, макаръ да се искаха свѣдѣния отъ самия г. Хаджиевъ. Ако туй е фактътъ, ако туй е, което се донася въ официалнитѣ книжа, въ защита на онѣзи обвинения, който Вие, г. Хаджиевъ, казвате — не говоря за 26-тѣ наполеона рушветъ, което и никой не е казалъ, защото и Вие казахте, че никой нѣма да го каже, кой ги е

далъ — питамъ азъ: въ що се състои нашата лоша политика вжтрѣшна; съ що накърнихме вашата свобода на словото, вашитѣ събрания, вашитѣ права, вашата върховна воля, като народъ, който ржководи своитѣ сждбини въ тая земя?

Г. г. народни прѣдставители! Не само тѣ, нашитѣ противници, на факти прѣстжпни не ни указаха, но, напротивъ, безъ да щатъ, тѣ дойдоха да признаятъ по единъ тържественъ начинъ, че само днешното правителство може да гарантира на народа всичкитѣ му свободи. Защото единъ отявленъ противникъ на правителството, шефътъ на народната партия, казваше отъ тая трибуна: „Моля, моля, не оставяйте при друго правителство да се произвождатъ избори за велико Народно събрание, направете ги вие, защото, ако дойдатъ други, ще измѣнятъ конституцията въ реакционна смисъль.“ Какво по-тържествено удовлетворение за насъ? Вие сте, значи, готови да искате, ние да ви произведемъ изборитѣ. Имате право, и искайте го това, защото само ние можемъ да гарантираме свободитѣ на този народъ.

Отъ мнозинството: Вѣрно! (Ржоплѣскане)

Министъръ М. Такевъ: И вие, почтени земледѣлци, казахте, безъ да желаете, една права приказка. „Жалко е, казахте вие, но ще си отидете.“ Наближилъ е, каза единъ отъ тѣхъ, 12 часътъ. О-о-о! Това никакъ не ни безпокои, защото за насъ, почтени г-да, властьта не е цѣль на нашето сжществуване като политическа партия: властьта е срѣдство да изпълнимь онѣзи задължения къмъ българския народъ, съ които сме се ангажирали къмъ него. То е срѣдство да изпълнимъ нашата програма, съ която сме излѣзли въ срѣдата на този народъ, и който народъ тъй щедро даде намъ своето довѣрие. (Ржоплѣскане отъ мнозинството) А когато едно правителство гледа на властьта не като на цѣль, а като на срѣдство да реализира своята програма, за него е леко, за него е спо-

койно да слѣзе всѣка минута отъ тази трибуна, но да слѣзе чисто, непорочно. И тукъ е мѣстото да ви заявя, г. г. наши противници, че въ всичко можете да ни обвините, въ едно, обаче, не можете ни обвини: ни въ гешефтарство, ни въ кражби, ни въ рушфети, ни въ низки, долни и користни дѣяния. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) А кажете ми вие, почтени г-да, чисти ли сж отъ тия злодѣяния онѣзи господа, които ни критикуваха цѣли 15 дни? Бѣше ли нѣкогашната тѣхна дѣйность безкористна? Бѣше ли тя идеялна? Бѣше ли тя посветена само изключително въ служба народу, или бѣше цѣль и желание да могатъ да закржглятъ интереситѣ на своитѣ партизани? Ние отъ тази маса сме слушали онѣзи знаменити думи на покойния Петко Каравеловъ, който казваше, че чрѣзъ партия се дохожда на власть, но партизански не се управлява, (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) и вие сте видѣли въ туй доказателство. Този печатъ, който отъ тамъ пишеше: „разгромъ на партията,“ той забравяше да добави, че ако има нѣкои дивержанси между приятелитѣ, тѣхъ ги има, защото между насъ нѣма онѣзи меркантилни връзки, онѣзи материялни облаги, които да ни свързватъ, та да мълчимъ; у насъ има идеялни връзки. И ако нѣкои мислятъ, че нѣйдѣ сж се накърнили тия връзки и реагиратъ, това не ще каже разгромъ на болшинството. Това ще подчертае онуй, което казвамъ, че насъ ни свръзватъ идеялни връзки, насъ ни свръзватъ връзки не меркантилни, а връзки за обществени интереси. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) И нека това обществено мнѣние да знае и да помни, че втори пжть то не ще доживѣе този идеялизъмъ въ управлението, когато приятели на правителството му се сърдятъ, а ще доживѣе врѣме, когато правителства и партии ще съставятъ едно акционерно дружество за експлоатация на българскитѣ интереси. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Ако, г. г. прѣдставители, фактитѣ ни говорятъ това, има ли нужда да се простираме по-нататъкъ и да ви обясняваме, какъ мисли правителството да върви по-нататъкъ и да ви казваме и доказваме, че въ нищо не е накърнило то началата, на които се е посветило да служи? Но — пакъ отъ тамъ се каза — „видѣхме вашата законодателна дѣятелность, видѣхме вашия законъ за кашата, саде каша стана.“ Да, г. г. прѣдставители, нашиятъ законъ за кашата доказва, че българското правителство това, което казваше въ извънредната сесия, е имало пълно право и основание да го казва. И когато тукъ г. министърътъ на финансить ви заявяваше, че народътъ иска този законъ да се запази, че народътъ не ще иска буквално, а реално изпълнение на нашата декларация, вие тамъ, наши противници, се подигравахте и казвахте: „Народътъ ще плаче отъ този законъ.“

И. Хаджиевъ: Той пакъ ще плаче.

Министъръ М. Такевъ: Слушайте сега какво казва този народъ. На 7 октомврий т. г. азъ отправихъ до окръжнитѣ управители слѣдующето прѣдписание: „Народното събрание въ послѣдната си извънредна сесия отмѣни закона за акциза върху ракиитѣ, като го замѣни съ другъ, за облагане материялитѣ, отъ които се вари ракия. Прѣдъ видъ, че финансовото министерство замислюва нови реформи въ тоя данъкъ, а отъ друга страна необходимо би било да се чуе по тоя въпросъ и мнѣнието на окръжнитѣ изборни тѣла, прѣдлагамъ Ви, г. управителю, веднага да сезирате окръжния съвѣтъ и най-касно до три дни ми донесете: е ли съвѣтътъ за сегашния данъкъ върху материялитѣ, отъ които се вари ракия, или за замѣняването съ поземеленъ данъкъ върху сливовитѣ градини и лозята, съ което тоя данъкъ ще се обърне отъ косвенъ въ прѣкъ.“ Вслѣдствие на тази покана, ето при мене стоятъ протоколитѣ на

окръжнитѣ съвѣти съ обстойни мотивировки, достойни да ги прочетете, да ги изучите наизустъ, въ които се казва слѣдното. Първо, Русенскиятъ окръженъ съвѣтъ казва: „Рѣши: сега дѣйствующиятъ законъ за материялитѣ, отъ които се вари ракия, да остане въ сила и занапрѣдъ, като се направи измѣнение и допълнение за опростотворяване формалноститѣ за измѣрването на материялитѣ.“

Д. Драгиевъ: Искатъ прѣмахването, а не замѣняването.

Министъръ М. Таковъ: Слѣдъ него слѣдва Плѣвенскиятъ окръженъ съвѣтъ. Съ постановление № 17 казва: „Рѣши: изказва мнѣние съ 27 гласа срѣщу 22, щото и за въ бъдъще да остане сѫщиятъ законъ за данъка върху суровия материялъ, отъ който се вари ракия — моли се правителството да измѣни тоя законъ въ смисъль, щото вмѣсто 5% да се дава 10% отъ тоя данъкъ въ полза на общинитѣ.“ Слѣдъ това, г-да, при мене е протоколътъ на Бургазкия окръженъ съвѣтъ. Бургазкиятъ окръженъ съвѣтъ съ постановление № 21 казва: „Да се облага кашата, като се спадне извѣстенъ процентъ отъ нея за консумация на производителитѣ.“ Слѣдъ това слѣдва Варна: „Днесъ, окръжниятъ съвѣтъ, слѣдъ изслушване мнѣнието на нѣкои тукашни лозари, се изказа за сегашния законъ за облагане материялитѣ, отъ които се вари ракия, а не за замѣняването съ поземеленъ данъкъ.“ Слѣдъ това Видинъ: „Съвѣтницитѣ изказаха три мнѣния: 1) да остане данъкътъ, както е сега; 2) да се обложатъ декаритѣ на лозята и сливовитѣ градини; и 3) да се разхвърли данъкътъ отъ акциза на ра-

книтѣ, сливова и гроздова, върху всичкитѣ декари работна земя. — Три мнѣния, които не сж могли да съсрѣдоточатъ болшинство. „Първото мнѣние се поддържа съ наймалко гласове, а послѣдното отъ болшинството.“ Врачанскиятъ окржженъ съвѣтъ казва: „Изказва мнѣние да се избѣгне данъкътъ на декаръ и обръщането данъкътъ акцизъ отъ косвенъ въ прѣкъ.“ Слѣдъ това слѣдва Кюстендилъ: „Да си остане, както е сега—облагане материялитѣ, отъ които се вари ракия, а не поземеленъ данъкъ върху лозята и градинитѣ.“ Слѣдъ това слѣдва Пловдивъ: „Да остане въ сила сегашниятъ законъ за облагане.“ Слѣдъ това иде София, дѣто знаете колко лози има и колко сливови градини. Тѣ искатъ да се наложи на декаръ прѣкъ данъкъ върху лозята и сливовитѣ градини. Това е единственниятъ съвѣтъ, който иска прѣкъ данъкъ. Старозагорскиятъ окржгъ, окржга на г. Драгиева, изказва мнѣние данъкътъ да си остане косвенъ, и за въ бждще да остане такъвъ, какъвто е опрѣдѣленъ, и въ новия законъ за данъка върху материялитѣ, отъ които се вари ракия.“

Д. Драгиевъ: Прѣдседателствуванъ отъ г. Милева. (Смѣхъ)

Министъръ М. Такевъ: Търновскиятъ окржженъ съвѣтъ казва: „Законътъ за данъка върху кашата е законъ, който трѣбва да си остане и занапрѣдъ.“ Отъ Шуменъ окржжниятъ съвѣтъ заявява, че трѣбва да си остане, прѣдпочита сегашниятъ законъ да си остане въ сила и да се облага кашата, като прѣтърпи измѣнения въ нѣкои формалности.“

И така, вие виждате, г. г. народни прѣдставители, какъ всички окржжни съвѣти съ двѣ изключения, искатъ да остане законътъ, който ние написахме тукъ. И тогава, питамъ се азъ: този народъ, който чрѣзъ окржжнитѣ съвѣти, чрѣзъ своитѣ избраници, казва, че този законъ е умѣстенъ, кого трѣбва да слушаме сега — този ли, който не знае какво нѣщо е ракия, какъ се вари, този ли, който нѣма педя лозе, нито сливово дърво, или онзи, който живѣе само отъ лозя и само отъ сливови градини? Кюстендилъ — тамъ е майката на сливовицата, старозагорско, въ Южна-България — това е извора на нашето богатство отъ лозарството, вие виждате да казватъ: този законъ да си остане. И другитѣ ви казватъ това. Кого ще слушаме тогава? Тогава ние ще кажемъ: прави бѣхме, когато ви казвахме въ извънредната сесия, че това, което ще напишемъ ние, то е онова, което народътъ го иска. И ние му дадохме повече, отколкото той можеше да очаква по нашата декларация. И когато азъ отъ тази маса ви казахъ, че ще даваме повече на този народъ, отъ колкото бѣхме обѣщали, нѣкои отъ тамъ се подигравахa, а сега вие видѣхте, че ние, а не онѣзъ сж били правитѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Това е малката наша законодателна дѣятелность, която се критикуваше тукъ и за която се казаха много подигравателни фрази; но бждете увѣрени, че когато ние ще слѣземъ отъ тази маса и когато вие, като болшинство, ще отидете да седнете на лѣвицата, тогава ще видите, че това, което правимъ ние сега, е единственото по рода си, че това е единственото народно прѣдставителство, което иска да се вмъкне въ гънкитѣ на волята и желанията на този народъ и да прѣдугади неговитѣ нужди. Това правителство и това болшинство се ржководятъ само отъ едно: да прѣдугадятъ кои сж тѣзи желания, да ги намѣрятъ и да видятъ какъ може да ги удовлетворятъ.

Но, г. г. прѣдставители, двѣ думи искамъ да кажа още върху два упрека, които се хвърлиха върху насъ. Тукъ отъ трибуната излѣзе единъ почтенъ народенъ прѣдставитель, г. Сидеровъ, и започна своята рѣчь съ това, което чулъ той нѣкога, че азъ съмъ го говорилъ отъ тази трибуна. Това, което съмъ го говорилъ азъ, и днесъ го поддържамъ; нѣщо повече, ние заедно съ васъ го дѣло направихме. Волята на този народъ, казвахъ отъ тази трибуна, трѣбва да бѫде зачетена, трѣбва да бѫде свещена за насъ — за насъ управляющитѣ тукъ, на червената маса. И тази воля днесъ дѣйствително е свещена не само за насъ, но и за държавния ни глава. Вижте вие, които ни упрекавате въ царедворство, вижте що ви казва държавниятъ глава въ историческия „манифестъ“ къмъ българския народъ, съ които се прогласи независимостьта: „Волята, казва той, на българския народъ бѣ да бѫде независимъ; нека бѫде по неговата воля, никой не трѣбва да прѣчи на волята, на желанието на българския народъ. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Това ви го казва държавниятъ глава, това ви го казва царьтъ на България! Що има тукъ монархическо, що има тукъ автократическо? Той, царьтъ на България, ви казва: „Нека бѫде по волята на народа, както иска този народъ, тъй трѣбва да бѫде; никой не трѣбва да се противи на неговата воля.“ А знаете ли що значатъ тѣзи думи въ една конституционно-монархическа държава съ народно прѣдставителство? Това значи онуй, което ви казахъ азъ и което отъ тамъ съмъ благопожелавалъ: волята на този народъ да бѫде върховниятъ законъ въ тази земя и волята на този народъ, на първо мѣсто, ви казва държавниятъ глава, трѣбва да бѫде чута и слушана; тя трѣбва да бѫде ржководящата нишка и по нея ние ще управляваме тази земя, ще управляваме

съобразно съ нуждитѣ, волята и интереситѣ на този народъ. Ако туй е тъй, кажете ми въ що се е проявило противорѣчие между нѣкоя нѣкогашна моя мисъль съ днешнитѣ ни дѣла? Но я ми кажете, почтени г-да, така ли е съ нашия обвинитель, който ни обвинява? Г. Сидеровъ тукъ възставаше противъ ликоветѣ на членоветѣ отъ царствующата династия и искаше да стоятъ тукъ ликоветѣ на Ботева, на Левски, на Хаджи-Димитра. О, да. Правъ бѣ г. първиятъ министъръ да ви каже, че и ние желаемъ, и желаемъ искренно, освѣнъ ликоветѣ на Ботева и Левски, но и тѣхната паметъ да витае тукъ, за да каже вамъ, г. Сидеровъ, ти, който си билъ полицейски приставъ въ Пазарджикъ въ най-усиленитѣ врѣмена на българската тирания, прѣзъ 1891 г., назначенъ съ заповѣдь № 1.078, ти, който си билъ орѫдие на онази реакция въ Пазарджикъ, която трепѣше живи хора тамъ, (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) не можешъ днесъ да възставашъ и да казвашъ, че ние сме били накърнили свободитѣ на народа.

Н. Кжневъ: Едно гнусно стамболовско орѫдие, значи, е билъ.

Министъръ М. Такевъ: Единъ бившъ полицейски приставъ въ приснопаметната епоха на торбопѣсъчието е дошълъ да ни обвинява, че ние сме били накърнили правата и свободитѣ на българския народъ! Да, полицейски приставе на стамболовото управление, ти ли ще ни говоришъ за права, ти ли ще ни говоришъ за свободи? А такъвъ бѣше г. Сидеровъ. И онѣзи младежи отъ Университета, нѣкои отъ които — казаха ми наши политически приятели — искали да го поздравятъ за нѣкаква „доблестна рѣчь“, нека знаятъ, че той е билъ полицейски приставъ въ онѣзи усилени врѣмена, когато се трепѣха българскитѣ граждани изъ татаразарджишкитѣ участъци. Той не заслужва не само да му се прави честь, но той не

заслужва даже и да влѣзе въ българския парламентъ. И съжалявамъ, ако на косъмъ съмъ му помогналъ да дойде той тукъ. Ето защо, г. г. прѣдставители, трѣбва да се знае и помни, когато ще слушате нѣкой да говори тукъ, кой говори, кой е билъ вчера и кой ще бѫде утрѣ, за да се не заблуждавате отъ мазнитѣ приказки.

Г. г. прѣдставители! Жалко е, че много наши приятели се увлѣкоха по онѣзи сладки слова...

Н. Поповъ: Не е вѣрно! Не сѫ много.

Министъръ М. Такевъ: Не много, нѣкои наши приятели — да се поправя.

Н. Поповъ: Двама души.

Министъръ М. Такевъ: Двама души наши приятели се увлѣкоха по словата на онѣзи оттамъ, претендирующи да бѫдатъ голѣми носители на демократически начала, а въ сѫщность неимѣющи никакви, и казаха: „Добрѣ направихте съ обявяването независимостьта, що ви трѣбваше царство! То ни шокира, то не звучи хармонично съ демократизма". Скърбя, г. г. прѣдставители, че този прѣломъ въ тѣхъ е могълъ да стане тъй скоро и тъй рѣзко. Думата ми е за г. Копринарова. На 23 септемврий въ гр. Татаръ-Пазарджикъ става парадъ на войскитѣ. Тамъ народътъ тържествува — ликува за прогласената независимость, ликува за провъзгласяването България въ царство. Тамъ, прѣдъ полка български войници, прѣдъ двадесеть-хиляденъ народъ, г. Копринаровъ произнесе тържествена рѣчь по случая и като свръшва, извиква и на войската, и на народа да кажатъ: „Да живѣе България! Да живѣе българскиятъ царь!" И народътъ вика: „Ура! Да живѣятъ!" Какъ става, обаче? (Смѣхъ) Какъ става днесъ, че сѫщиятъ г. Копринаровъ счита, че царството шокира на ухото на българина: какъ става, че ние ще седнемъ на скамейката на подсѫдимитѣ за нарушение на конституцията, съ прогласяване българската неза-

висимость и царство? Г. Копринаровъ е почтенъ човѣкъ, младъ и интелигентенъ господинъ, когото азъ уважавамъ, но рекохъ да процитирамъ този фактъ, за да видите, какъ злотворно влияе оттукъ фарисейството на онѣзи отъ лѣвицата. (Ръкоплѣскане отъ мнозинството) които цѣдятъ комаритѣ, а биволитѣ гълтатъ. (Смѣхъ) Тѣзи, които тукъ плачеха за конституционни права и свободи, какъ злотворно могатъ да повлияятъ на такива отлични младежи, пълни съ енергия, като този интелигентенъ човѣкъ, който на 23 септемврий вика „Да живѣе царьтъ!", а тукъ на 15—20 октомврий вика: „Това е злодѣяние, ще ви туримъ на скамейката на подсѫдимитѣ."

И чудно съвпадение! Защото, като споменахъ за сѫдене, мислено се връщамъ назадъ цѣли 22 години: връщамъ се на датата юний 1886 г., когато на тѣзи червени маси стоеше Петко Каравеловъ и всичкитѣ негови другари — демократи, а тамъ, пакъ на онѣзи лѣвица, стоеха покойниятъ Величковъ, Д-ръ Поменовъ, Д-ръ Черневъ и пр. и пр., които казваха: „Вие тамъ, които стоите на тази маса, нарушихте конституцията; вие ще идете въ Черната-джамия; вие направихте злодѣяние; вие не сте родолюбци; вие сте прѣстѫпници." И тогазъ става Петко Каравеловъ и казва: „Ние това що направихме, ние го направихме, защото туй стои дълбоко въ нашата душа, защото затуй ние сме пратени тукъ, защото затуй и чрѣзъ туй и затуй стана датата 19 февруарий 1878 г.; защото ние не направихме нѣщо повече отъ онова, което всѣки единъ на наше мѣсто бѣ дълженъ да го направи." Но единъ гласъ оттамъ го апострофира и му казва: „Нѣма съединение; вие лъжете българския народъ. За да стане съединение, трѣбва да го има въ конституцията, трѣбва да я поправите; трѣбва да свикате велико Народно събрание и то да измѣни чл. чл. 1 и 7 отъ кон-

ституцията. Дотогава нѣма съединение, това е злодѣяние.“ И става Каравеловъ и казва: „Не ви е срамъ! Когато ние ще свикаме велико Народно събрание, падналитѣ на Сливница и Драгоманъ, падналитѣ подъ Пиротъ юнаци ще станатъ и ще ви кажатъ: „Какъ, защо ние мрѣхме по тѣзи върхове, не е ли затуй съединение, не е ли затуй величие на българския народъ; за какво ще викате велико Народно събраниде? А ние, които се бихме, не бѣхме ли синоветѣ на тоя народъ, които умрѣхме за съединението, за това съединение, което вие днесъ отрицавате!“ И седнаха тѣ на своитѣ крѣсла и онѣмѣха. Но дойде историята по-късно и какво тя днесъ казва? Тя днесъ казва, че Каравеловъ е билъ истински носитель на идеялитѣ на този народъ, а онѣзи, които сѫ го критикували, сѫ били лишени отъ всѣки патриотизъмъ. Ето защо г. Мишевъ твърдѣ умѣстно завчера имъ казваше: „Когато нашитѣ войници ги носѣха ранени отъ бойното поле, вие приятели тамъ не се стѣсняваxте да викате на тѣхнитѣ баци и майки: виждате ли, какъ каравеловото правителство трепà вашитѣ синове и баци?“ (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) И тръгнаха да правятъ митинги изъ България да свалятъ правителството на Каравелова; чакаха водителитѣ на неприятелскитѣ войски даже тържествено да влѣзатъ въ столицата; дадоха и махзари за свалянето на правителството. Но българскиятъ народъ стоя твърдъ като канара; въ неговата воля и въ добрѣ разбранитѣ отъ него интереси се разбиха тѣзи клюки. България остана съединена; това бѣ 6 септемврий 1885 г. и юний 1886 г. Но бѣ писано да се довърши това начнато дѣло пакъ при демократитѣ, за което уважаемиятъ г. Мирски, тогавашенъ, па и сегашенъ народенъ прѣдставитель, е ималъ голѣмото щастие да доживѣе да види осѫщественъ единъ пасажъ отъ отговора на тронното слово, което тогазъ народнитѣ прѣдста-

вители сѫ ни завѣщали. Въ послѣдния пасажъ на отговора на тронното слово отъ 1886 г. ние четемъ: „Народното прѣдставителство взема актъ отъ извършеното по съединението и се надѣе, че сѫ употрѣбени всички срѣдства за довръшването на дѣлото, така щото Сѣверна и Южна-България да станатъ за винаги трайно и неразрушимо едно политическо тѣло.“ Това бѣ завѣтътъ на IV-то обикновено Народно събрание: да се работи, за да се постигне довръшването на дѣлото отъ 6 септемврий 1885 г., да стане то твърдо — Сѣверна и Южна-България да станатъ едно нераздѣлно цѣло. Отъ тогава 22 години се изминаха. Българскиятъ народъ работи за това дѣло; той строи желѣзници, пристанища, училища, университетъ, развои промишленость, наука и той достигна 22 септемврий 1908 г., когато тамъ отъ авмона на Св. св. 40 мѫченици, дѣто сѫ се коронясвали българскитѣ царе, каза: „Отъ днесъ Сѣверна и Южна-България става едно и нераздѣлно цѣло, съставляюще независимо българско царство.“ И отъ този моментъ ние изпълнихме онуй завѣщание, което пакъ днесъ управляющата политическа партия бѣ начертала и сѫщиятъ Петко Каравеловъ, нашиятъ шефъ, бѣ вмъкналъ въ тронното слово. Ако туй днесъ съставя изпълнение на единъ завѣтъ или на единъ идеялъ, азъ ще отида по-нататъкъ и ще ви кажа: ние създадохме двѣ дати, ние турихме двата прѣдпослѣдни камъка на сградата на велика България; турете вие четвъртия и послѣдния и, не бойте се, направете го противъ конституцията; азъ, ние всички, ще бѫдемъ първитѣ, които ще ви рѫкоплѣскаме; направете го и мимо писаната конституция. (Бурни рѫкоплѣскания отъ мнозинството) Но, за да може да стане това, необходимо е едно условие. Това условие е: първо, да забравимъ въ тежкитѣ минути на изпи-

тания нашитѣ партийни ежби. Тогава, когато върховнитѣ интереси на отечеството изискватъ повелително да бждатъ защитени единодушно, тогазъ да нѣма лѣвица, центъръ и дѣсница, тогазъ да има единъ народъ цѣлъ-цѣлокупенъ. И, г. г. прѣдставители, има ли нужда да ви цитирамъ примѣри? Излѣзте малко навънъ изъ прѣдѣлитѣ на тази земя и вижте, какво става вънъ въ тѣзи минути. Я идете въ братската намъ сръбска земя и вижте какво става въ нея. И тѣхната конституция запрѣщава присъединението на чужди земи, безъ велико Народно събрание; но, като единъ човѣкъ, и напрѣдняци, и радикали, и млади, и стари сж се сплотили, тръгнаха изъ четиритѣ кюшета на свѣта и казватъ: „Вие ще ни одушите, не можемъ да живѣемъ, дайте ни въздухъ да живѣемъ.“ Като единъ човѣкъ сж се сплотили! Тѣхниятъ прѣдставитель тръгва за Берлинъ, а прѣстолонаслѣдникътъ държи рѣчь: „Г. Миловановичъ, като тръгвашъ за Берлинъ, не забравяй, че задъ гърба си имашъ 250 хиляди сръбски щика.“ Нема̀ вие мислите, че сръбската държава ще обяви война на великата австроунгарска империя и ще я побѣди? О, не! И сърбитѣ знаятъ, че нѣма да направятъ това, но този тѣхенъ жестъ показва онази сплотеность, онази готовность на всичкитѣ сърби, за защита на тѣхнитѣ върховни интереси, да сложатъ всички главитѣ си прѣдъ олтаря на отечеството. Дайте ни този примѣръ на единодушие не за демократическото правителство, не за демократическата партия, а за върховнитѣ интереси на българския народъ. Вижте що става и въ Австро-Унгария. Двѣ славянски провинции се присъединяватъ къмъ нея и насъ обвиниха, че ние сме играли една каинова роль, за да се погребатъ тѣзи двѣ славянски провинции, а между това всичкитѣ славяни въ онази империя поздравиха г. Ерентала, общиятъ министъръ на външнитѣ дѣла, за този високъ патрио-

тически актъ — и долната, и горната камари, и Унгария, и Австрия единодушно казаха: „Това трѣбваше да стане.“ А между туй и тѣхната конституция казва, че така не могатъ да се присъединяватъ земи. Но ние не чухме отъ парламентската трибуна никой да казва, че г. Еренталъ ще отиде прѣдъ държавенъ сѫдъ, а, напротивъ, чухме: „Тъй, г. министре, се защищаватъ общитѣ имперски интереси; върви въ този пѫть и ти ще имашъ нашата подкрѣпа.“ Ето какво трѣбваше да направимъ и ние днесъ — тъкмо тъй, както правятъ и нашитѣ комшии. Но идете и недалечъ отъ насъ, а у нашата комшийка, турската империя. Днесъ въ Турция нѣма стари и млади турци; днесъ тамъ има единъ народъ, който казва: „Дайте да защитимъ интереситѣ на нашата империя.“ А този отгласъ, вмѣсто да го получимъ ние тукъ, въ България, ние намираме широка трибуна и казваме: „Вие, демократическо правителство, вие ще отидете подъ сѫдъ; не трѣбваше така да направите това, що направихте; това е издѣвателство надъ нашитѣ права, това е нарушение на писаната конституция; вие ще трѣбва да отидете — казаха ни — въ затвора.“ Ето ви, г. г. прѣдставители, каква картина прѣдставляватъ днесъ нашитѣ почитаеми противници, и единъ день историята ще има да каже: „О вие, заблудени синове на България! Вашиятъ умъ мѫчно е могълъ да схване онова велико дѣло, което това правителство се нагърби да извърши съ рискъ да си счупи главата, но да го сложи и разрѣши. И тукъ е мѣстото да ви кажа, г. г. прѣдставители, онази мисъль, която г. първиятъ министъръ зачекна: какво бѣ по-лесно за насъ, не да си стоимъ ли на тѣзи крѣсла, па да си назначимъ въ всѣко министерство по двѣ-три комисии, които да ви направятъ законъ за женския и дѣтския трудъ, законъ за пѫтната повинность, законъ за просвѣтата, за пропорционалното прѣдставителство, за мери и

гори, да имаме ржкоплѣскането на всички онѣзи демократически елементи, които биха казвали: „О ,видите ли, ето демократическо правителство“, и да си стоимъ спокойно на тѣзи скамейки? Така правѣха прѣди насъ правителствата, така правѣше покойниятъ Стоиловъ на 1897 г. Когато му се правѣше оттукъ интерпелация, защо въ онзи моментъ той не искà да реализира единъ отъ тѣзи наши идеяли, той отговаряше: „За менъ въ прѣдѣлитѣ на българското княжество има само единъ идеялъ“. Това ще намѣрите тукъ, въ в. „Миръ“, което нѣмамъ възможность да го прочета — въ брой 350 отъ 14 февруарий 1897 г. Г. Стоиловъ отговори: „За менъ има само единъ идеялъ — княжество България. Ние не сме велика империя, да мечтаемъ за извънъ нашитѣ прѣдѣли.“ А между тѣмъ днесъ неговиятъ наслѣдникъ ни казва: „Вие оставихте интереситѣ на българското население въ Македония, вие ги рискувахте“; и съ туй искаше да каже: „Ако бѣхме ние на вашето мѣсто, о, ние чудеса щѣхме да сторимъ.“ Ето ви вашитѣ чудеса, тукъ сж тѣ написани. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Но днешното правителство не стори това; то не тръгна по отъпканий пжть, а каза, че ние трѣбва да сложимъ на разискване онѣзи главни въпроси, които се налагатъ отъ дѣйствителнитѣ интереси на българския народъ. По всички онѣзи причини и съображения, които ви изложиха тукъ моитѣ почтени другари, вие видѣхте, че това правителство нищо друго не направи, освѣнъ да каже истината, да я каже право въ очитѣ и да подчертае ония, тоже наши искренни молби и желания, да живѣемъ въ най-добро съсѣдство съ нашитѣ тукъ петстотинь годишни топракъ-кардашларж, нашитѣ отомани. А за да можемъ да живѣемъ въ истинско братство, въ истинска свобода и при истинско равенство, само при едно условие може да стане това: когато двѣ независими държави си подадатъ

ржка безъ претенции една на друга, безъ заплашване отъ една къмъ друга и да тръгнатъ въ пжтя на защищаване общитѣ интереси, тамъ, дѣто тѣ се заплитатъ. Така сложихме въпроса и седнахме тукъ, на тѣзи скамейки, и чакахме хладнокръвно 15 дни да чуемъ нашата сждба тукъ. Тази сждба бѣ казана на 22 септемврий, но, казахъ ви, по съображения меркантилни, като че се пожела да се отстрани тази благоприятна атмосфера, за да се получи депешата, която ви чете г. първиятъ министъръ, че този кабинетъ трѣбва да падне, защото повдигна такива въпроси, и да дойдатъ онѣзи тамъ двама, които отъ тази трибуна искаха даването подъ сждъ на това правителство.

И. Хаджиевъ: (Възразява нѣщо)

Министъръ М. Такевъ: О, г-да, нещастенъ ще бжде този народъ — право ви каза г. първиятъ български министъръ — когато ще почнатъ правителствата на България да падатъ по желанието на тази или онази велика сила; защото, ако днесъ ще падне туй правителство по желанието на „X“ държава, утрѣ другото ще падне по желанието на „У“ държава, а други день — на „Z“ държава. Тогазъ, не само недѣйте вече говори за независимость, но не ми говорете даже за нѣкакво малко, мънинко българско княжество. Затова, нека това обществено мнѣние, което тамъ се изразява чрѣзъ нашата преса, нека цѣлиятъ български народъ чуе, нека вие бждете тълкуватели прѣдъ българския народъ на тази свещена и завѣтна истина: българскитѣ правителства да падатъ и да ставатъ само и изключително по волята на българския народъ. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) И нека знае всѣки единъ, който би се опиталъ отъ външната политика да прави оржжие за борба вжтрѣ въ държавата, че той ще намѣри най-голѣмия отпоръ въ сгрупиранитѣ сили на всички демократически елементи въ страната.

Отъ мнозинството: Браво! (Ржкоплѣскане)

Министъръ М. Таковъ: Ако ние можемъ да дадемъ на българския народъ да разбере това, утрѣ, когато тамъ на площадъ „Славейковъ" или „Позитано" ще се правятъ митинги, да се иска свалянето на правителството, само защото това изисквали интереситѣ на тази или онази чужда държава, да отидете тамъ и да кажете, че това иска не българскиятъ народъ, а го искатъ враговетѣ за свои лични интереси, а не за интереситѣ на българския народъ. Азъ говоря смѣло, азъ говоря открито, защото моментътъ е сѫдбоносенъ. Ако не казвамъ истината въ пълната ѝ голота, може би историята дѣйствително ще ни сѫди единъ день. Трѣбва да бѫдемъ ясни, откровени и искренни, за да съумѣемъ да защитимъ интереситѣ на цѣлокупния български народъ, тъй, както е завѣщала неговата история.

Отъ мнозинството: Браво! (Бурни и продължителни ржкоплѣскания)

3431—1908

Настоящата рѣчь, съгласно рѣшението на Народното Събрание, взето въ XII-то му засѣдание, държано на 1 ноемврий 1908 г., се напечата за афиширане.

DR
72
T3

DR 72 .T3
Riech po otgovora na tronnoto
Stanford University Libraries
3 6105 041 504 049

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.